

Sendika Özgürlüğünün Bir Parçası Olarak Referandum

Can Şafak

4 Temmuz 1978. Binden fazla lastik işçisi Derby Lastik Fabrikası'nı işgal etti. Giriş ve çıkış kapılarını kapattı. Fabrika polis kordonu altına alındı. Sokaklar kesildi. İşçi sınıfı tarihi içinde çok özel bir yeri olan Derby direnişi böyle başladı. Eylemin amacı, işverenle masaya oturan Türk-İş'e bağlı Kauçuk-İş Sendikasının toplu sözleşme imzalamasını engellemek, üyesi oldukları DİSK'e bağlı Lastik-İş'in tanınmasını sağlamaktı. Buna karşılık Kauçuk-İş, hükümet ve işverenin işgali önleyici bir tutum içine girmesi gerektiğini açıkladı. Türk-İş I. Bölge Temsilcisi İstanbul Valisinden, "Vukuu muhtemel olaylara meydan verilmeden bir an önce müdahale edilmesini" istedi. Ancak, polis müdahalede bulunmadı. Direnişin başlamasından 4 gün sonra, 8 Temmuz günü fabrikada mahkeme kararıyla yapılan referandumda Lastik-İş'e 930, Kauçuk-İş'e 6 oy çıktı. (Milliyet, 1968)

Derby işgali, sendika özgürlüğünün çok etkili biçimde savunulduğu bir işçi eylemi olmakla kalmamış, somut olarak referandum önermesinin demokratik bir talep olarak yükselmesinde de çok kritik bir çıkış/başlangıç noktası olmuştur.

Referandum, Latince "referendum" sözcüğünden geliyor. Referandum halkın iradesini belirlemek üzere yapılan bir oylama; pek çok ülkede zaman zaman Anayasalarda, yasalarda yapılacak değişiklikler ya da çok önemli meseleler halkın oyuna sunuluyor. Referandum çok önemli bir doğrudan demokrasi aracı... Sendika jargonunda ise referandum işçilerin sendika tercihinin belirlenebilmesi

için yapılan oylamayı ifade ediyor. Bu çerçevede referandum, sendika rekabetiyle doğrudan ilgili ve sendika özgürlüğünün bir parçası! Türkiye’de sendika hareketi içinde referandum sözcüğü sendika rekabetini olduğu kadar bir meydan okumayı, bir başkaldırını da çağırıyor.

Türkiye’de referandum, 1963 yılından bu yana verili hukuk sistemi içinde önerilmiş, zaman zaman çeşitli biçimlerde hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Gerek 274-275 sayılı ve gerekse 2821-2822 sayılı sendika yasalarının uygulandığı yıllarda hukuk sistemi, işçi sendikalarının toplu pazarlık hakkını kullanılabilmelerini “üye çoğunluğu” koşuluna bağlamıştır. Buna göre sendika, bir işyerinde ya da işletmede çalışan işçilerin salt çoğunluğunu (yardan fazlasını) “temsil ettiğinde” toplu pazarlık sürecine katılma, taraf olma ve toplu iş sözleşmesi imzalama hakkını kazanabilmektedir. Bu temsil koşulunun sağlanabilmesi açısından ise ölçü üyeliktir. Bu durumda sendikanın toplu pazarlık hakkını kazanabilmesi, işyerindeki işçilerin salt çoğunluğunu üye yazmış olduğunun tespitine bağlı olmaktadır ki bu tespit de sistemin doğası gereği mutlaka kayıt üzerinden yapılacaktır. Mutlaka kayıt üzerinden yapılacaktır çünkü tespit edilecek olan işçilerin hangi sendikayı tercih ettikleri değil –ki bu sistemde işçilerin hangi sendikayı tercih ettiklerinin hiç önemi yoktur- ama hangi sendikaya üye olduklarıdır. İşte bu noktada sahtecilik kaçınılmazdır. Sahtecilik günü değil geçmişi; geçmişteki belli bir tarihteki durumun kayıtlar üzerinden tespitini esas alan sistemin doğasında vardır. Nitekim her dönemde ve özellikle de sendika rekabetinin çok etkili olduğu 1963-1980 döneminde sahteciliğin her türlü yaşanmıştır.

Tespit edilen ilk büyük sahtecilik olayları 1965 yılında Karabük Demir Çelik Fabrikası’nda ve 1966 yılında da Ereğli Demir Çelik Fabrikası’nda yaşanmıştır. Daha sonra Derby Lastik Fabrikası’nda 1968 yılında, Gislavet Kauçuk Fabrikası’nda 1971 yılında önemli sahtecilik olayları ortaya çıkarılmıştır (DİSK, 1973: 15-32). 70’lerin başlarından itibaren ise önüne geçilemez boyutlara varan sahtecilik, neredeyse rutin hale gelmiştir. İdareye yetkili sendikanın tespiti sürecinde verilen rol, idarenin tarafsızlığı konusunda ciddi ve çok haklı kuşku yaratmış, birbiriyle çelişen dağ gibi sahte üye fişleri ve istifa belgeleri yargı sürecinin uzamasına, işçiler ve sendika hareketi için telafi edilemez zararlara neden olmuştur. Çoğu kez yıllarca süren yargı sürecinin sonunda belirlenen yetki, uzun yargılama süresinde gerçekleştirilen sendikasızlaştırma nedeniyle fiilen kullanılamaz duruma gelmiştir, gelmektedir.

70'lerin başlarında ilk referandum uygulamaları

Daha 60'ların sonlarından, 274-275 sayılı sendika yasalarının daha ilk yıllarından başlayarak sistemin tıkanması üzerine bir dönem, önce "referandum" daha sonra "durum tespiti" adı altında gerçekleştirilen doğrudan "işçiye başvurma" yöntemi denenmiştir. Yapılan referandum uygulamalarının ve sonuçlarının eksiksiz bir dökümü elimizde bulunmuyor. Ama çok önemli kimi uygulamalar yanında zaman zaman yayınlanmış listeler/tablolara günümüze ulaşmış. Bu konudaki bir önemli kaynak da Konfederasyonlar tarafından yapılan kimi tespitlerdir.

Referandum uygulamalarına ilişkin önemli bir veri DİSK tarafından 1975 yılında sunuluyor. DİSK kuruluşundan 1975 yılında toplanan 5. Genel Kuruluna kadar olan dönemi kendi gelişimi açısından yığınsallaşmanın ilk adımı olarak tespit etmektedir. "5. Genel Kurul öncesi dönem, işçilerin bir yandan referandumlarla ve çetin örgütlenme savaşmaları ile işyeri, öte yanda örgüt olarak katılmalarıyla DİSK'e akışı yığınsallaşmada ilk adımdır." Bu süreçte referandum uygulamaları da sonuçları açısından oldukça dikkat çekicidir. 5. Genel Kurul arifesinde 14 sendika DİSK'e katılmış, 1973-1975 dönemindeki 47 referandumun 27'sini DİSK'e, 6'sını Türk-İş'e bağlı sendikalar kazanmıştır (DİSK, 1977: 246). Türk-İş ise "Referandumun bugünkü hukuki yapı içinde yeri olmadığını ortaya koyan İçtihadı Birleştirme Kararına kadar" uygulanan referandumların yüzde 70'ini Türk-İş üyesi sendikaların, yüzde 16'sını DİSK üyesi sendikalarla bağımsız sendikaların kazandığını, yüzde 14'ünden ise sonuç alınmadığını kaydetmektedir. Türk-İş "Referandum sonuçları" başlıklı bir de tablo vermektedir. Tabloda 63 referandum uygulaması listelenmektedir (Türk-İş, 1979: 583-586). Türk-İş'in tablosundaki verilere göre, referandum uygulamalarına katılan toplam işçi sayısı 36.198'dir. 24.422 işçi Türk-İş'e, 11.287 işçi DİSK'e bağlı ya da diğer sendikalara oy vermişlerdir. Oran olarak ise Türk-İş'e bağlı sendikalara oy veren işçilerin toplam işçilere oranı yüzde 67,74 olarak hesaplanmaktadır. İşyeri sayısı olarak bakıldığında Türk-İş'in tablosuna göre 63 işyerinde yapılan referandumların 45'ini Türk-İş'e bağlı sendikalar kazanmışlardır. Bunun oranı ise yüzde 71,42'dir. Bu noktada Adana Belediyesi'nde uygulanan referandumun 12 işyeri olarak ayrı ayrı tabloya alındığına da işaret etmek gerekir. Ancak asıl önemlisi Türk-İş'in tablosunda, Beko Teknik, Profiz Metal, E.C.A., Erdemir, Tofaş, Renault, Mako, Sağlar Alüminyum, T. Demir Döküm, Mutlu Makine, Aysal, T.D.D. Radyatör, Termo Buhar gibi kimileri dev kuruluşlar olan fabrikalarda yapılan referandum uygulamalarına yer verilmemektedir ki bu referandumların tamamını DİSK'e bağlı T. Maden-İş kazanmıştır. Gene çok önemli referandum uygulamaları arasında, Türk-İş'e bağlı Tek Gıda-İş'e karşı bağımsız Besin-İş'in kazandığı Et ve Balık Kurumu, Türk-İş'e bağlı Teksif'e karşı, DİSK'e bağlı Tekstil'in kazandığı

Dinarsu, Meriç Tekstil fabrikalarındaki referandum uygulamaları Türk-İş'in tablosunda yer almamaktadır. Türk-İş'in tablosunda yer almayan uygulamalar arasında, Carlton Oteli'nde Türk-İş'e bağlı Oleyis'e karşı DİSK'e bağlı Turizm-İş'in, Erenköy Verem Dispanseri'nde Türk-İş'e bağlı Sağlık-İş'e karşı DİSK'e bağlı Devrimci Sağlık-İş'in, kazandığı referandumları da sayabiliriz.

Referandum uygulamalarının sonuçlarına ilişkin olarak bütün bu karşılıklı tespitlere, değerlendirmelere, iddialara rağmen belli olan odur ki, 70'li yıllar sendika hareketinin militanlaştığı, DİSK'in hızla yükseldiği, kitleselleştiği yıllardır. Bu Türkiye'de sendika hareketinin tarihinin en büyük/güçlü çıkışıdır aynı zamanda ve bu çıkışa damgasını vuran DİSK olmuştur. Referandum bu çıkışın önünü açan bir uygulama olmuş, DİSK de Türk-İş de referandum uygulamasına bu bilgiyle yaklaşmıştır.

Referanduma yargı engeli

Referandumun çeşitli mahkeme kararlarıyla uygulamaya konulması kalıcı bir çözüm olmadı. 274-274 sayılı sendika yasalarında düzenlenen sistemin üye çoğunluğunun tespiti esas alıyor olması, referandum uygulamasının güçlü hukuksal temellere oturtulabilmesine imkân vermedi.

Nihayet 1975 yılının sonlarında Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 274 ve 275 sayılı yasanın yetki tespitine ilişkin hükümlerinin "kamu düzenini ilgilendirmeleri nedeniyle" buyurucu nitelikte olduklarına hükmetmiş ve " tarafların iradeleriyle bu kurallar bir tarafa itilerek referandum yoluna başvurulamaz" hükmünü vererek referandum yolunu kapatmıştır. Yargıtay'ın gerekçesi, referandum yani "gizli oy açık sayım" esasının yeni ve serbest irade açıklamasına olanak vereceğidir. Yargıtay şu saptamayı yapmaktadır: "İşçi oy kullanırken 274 sayılı Yasa uyarınca üyesi bulunduğu sendikadan başka bir sendikanın kendisini temsil edebilmesi doğrultusunda irade açıklamasında bulunabilecektir." Yargıtay'a göre referandum yasaya aykırıdır, çünkü bu yöntem işçilerin hangi sendikaya üye olduklarının değil, "hangi sendikayı tercih ettiklerinin" tespiti yöntemidir (Yargıtay HGK, 1975). Buna rağmen referandum gündemden düşmemiş, iş mahkemelerinde ve idarede sorunun çözümüne ilişkin yeni arayışlar ortaya çıkmıştır.

1976 yılının başlarından sonra ortaya çıkan irade beyanı ve durum tespiti uygulamaları, doğrudan işçinin oyuna başvurulması esasına dayanan ancak referandumdan kimi farklılıklar da içeren çözüm arayışlarıdır. İrade beyanı ve durum tespiti yöntemlerinin referandumdan farkı "gizli oy" yerine "açık beyana" dayanmasıdır. Bu yöntemlerle "çağrı tarihindeki" belgelerin doğru olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır (Bayer, 1998: 459).

Yargı tarafından referanduma bir seçenek olarak geliştirilen ve uygulanan irade beyanı yanında idare tarafından da 1976 yılından sonra resmi yetki kararlarının iyice kuşkulu hale gelmesi karşısında Çalışma Bakanlığı bir genelge ile durum tespiti uygulamasını başlatmıştır. Durum tespiti idare tarafından kuşkulu belgelerin, “çağrı günü itibariyle” doğruluğunun bizzat işçiye sorulması, işçinin açık ve sözlü beyanına başvurulması yöntemi olarak ilk kez Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümeti döneminde Çalışma Bakanlığı’nın 14.7.1977 gün ve 6 sayılı Genelge’si ile düzenlenmiştir. Ancak hükümet değişikliğinin ve Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinin kurulmasının ardından henüz yaşama geçirilemeden 5.8.1977 gün ve 9 sayılı Genelge’yle uygulamadan kaldırılmıştır. “Genelgenin uygulamadan kaldırılmasıyla sorun çözümlenemeyip boşluk doldurulamadığından, Çalışma Bakanlığı, iş müfettişlerince, yürürlükten kaldırılan genelge doğrultusunda raporlar verilmesi üzerine 21.9.1977 gün ve 10. sayılı genelgesiyle, durum tespiti ve irade beyanı uygulamalarının yapılmamasını istemiştir.” (Bayer, 1998: 549)

MC hükümetinin düşmesinin ardından kurulan CHP hükümeti döneminde kimi yetki uyuşmazlıklarında 1979 yılı Kasım’ına kadar uygulanan durum tespiti daha sonra 2. MC hükümeti tarafından 9.6.1980 gün ve 12 sayılı Bakanlık Genelge’siyle kaldırılmıştır. Durum Tespiti Genelgesi 30 Ocak 1973–15 Kasım 1979 arası dönemde uygulanmış, bu süreçte genelgenin iptali için açılan dava da Danıştay’ca reddedilmiştir (Danıştay, 1978). “Çoğunluğu temsil eden sendikanın belirlenmesinde yararlı olmuştur. Alınan sonuçlar zaman zaman belirli baskı gruplarının aleyhine olduğundan bu yöntemin yararsızlığı ileri sürülmüştür. Ancak tümü ile değerlendirildiğinde bu yöntemin çok karmaşık ve tartışmalı durumlarda başarılı sonuçlar verdiğini göstermiştir. Üstelik bu uygulamanın ileride referandumun yasalara girmesi halinde işçi ve işverenlerce daha kolay benimsenmesine olanak vereceği de kuşkusuzdur.” (Kutal, 1979: 9)

Türk-İş’in tezi

Referandumun yasalaşması Türk-İş ile hükümet arasında 20 Temmuz 1978 günü bağıtlanan ve dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ile dönemin Türk-iş Genel Başkanı Halil Tunç’un imzalarını taşıyan Toplumsal Anlaşma hükümleri arasındadır. 7 Eylül 1979 tarihine kadar yürürlükte kalan Toplumsal Anlaşma’da referanduma ilişkin olarak tarafların “düşün birliğine” vardıkları husus, “Toplu Pazarlık ve sözleşme yapacak sendikanın belirlenmesinde (ihtilafli durumlarda) referandum ilkesini, sendikal yarışmada sorumsuzluğa yol açmıyacak ve işçilere zarar vermeyecek yönde yasalaştırmak üzere” gereken çalışmaların yapılmasıdır (Türk-İş, 1979: 122).

Metindeki “sendikal yarışmada sorumsuzluğa yol açmıyacak ve işçilere zarar vermeyecek yönde” ibaresini anlamak kolay değildir. Bu ibarenin metne Türk-İş’in referandum konusundaki hassasiyeti nedeniyle alınmış olabileceği çok güçlü bir ihtimaldir.

Türk-İş’in bu “hassasiyeti” 1976 yılında referanduma yaklaşımını kapsamlı biçimde ortaya koyduğu 10. Genel Kuruluna sunulan Çalışma Raporunda gözlenmektedir.

Türk-İş referandumun kendisi kadar –hatta kendisinden çok- bunu savunanlarla ilgilidir. Türk-İş “özgürlükçü demokrasi kuralları içinde” toplu sözleşme yapacak sendikaların işyerlerinde çalışan işçilerce oylama yapılarak belirlenmesinin “demokrasinin doğal bir sonucu olarak gösterilebilir ve savunulabilir” olduğuna işaret ediyor. Ancak bu girizgâhtan sonra “bu görünüm kadar önemli olan başkaca faktörler” dikkate alınmazsa referandumun “işçi hareketinin geleceği açısından tehlikeli sonuçlar” yaratabileceğini öne sürüyor. Türk-İş’e göre referandumun gerisinde yatan, “basit bir toplu sözleşme yetkisinin tespiti işlemi değildir.”(Türk-İş, 1976: 577-578)

“Referandum ile ilgili tartışmada, Türk sendikacılık hareketinin ‘teşkilatlanma yapısı’, ‘devletin ekonomik yapısı’, toplu sözleşme düzeninde ‘merkeziyetçi bir anlayışın mı, yoksa merkeziyetçilikten uzaklaştırılan bir sözleşme yapısının’ mı etkin olması gereği, ‘Türk işverenin teşkilatlanma yapısı’, ‘uluslararası sermayenin sözleşme düzeni üzerindeki etkinlikleri’ teker teker ele alınmalıdır. Bütün bunlar yapılmadan ve üç-beş işkolunda görülen yetersizlikleri genelleyerek ‘yöntem değişikliğini’, yegâne sıhhatli yoldur gibi göstermek ne doğrudur, ne de, uzun vadede, sendikacılık hareketinin etkinliği açısından yarar sağlayabilecektir.” (Türk-İş, 1976: 578)

Türk-İş, toplu pazarlık düzeninde merkezileşmeden, işçi sendikalarının işkolu örgütlenmesine yönelmiş ve sermayenin de sadece ulusal değil uluslar arası düzeyde de tekelleşme eğiliminde olduğundan bahisle; toplu pazarlık düzenini daha etkin hale getirebilmek için “ekonomik, sosyal ve siyasal politikada çok sesli hale düşmemek” gereğini vurgulamaktadır. Üstelik “1963’lerin cılız işveren kuruluşları, saldırı lokavtları düzenleyebilecek bir duruma gelmişlerdir.” Bu çerçevede Türk-İş referanduma bir sistem olarak, örgütlenmede güçlükler yaratacağı ve işyeri sendikacılığına yol açacağı iddiasıyla karşı çıkmaktadır. Türk-İş’e göre “gizli oylama sırasında, hukuki üyelik hangi sendikaya ait bulunursa bulunsun, fiilen oy verenler arasında ‘üyedir ya da değildir’ şeklinde bir ayırım yapmak” olanaksızdır. Bunun sonucu olarak Türk-İş, “üye olmayan işçilerin yapılan toplu iş sözleşmesinden ancak sözleşmeye taraf sendikaların muvafakati

ile yararlanabilecekleri yönündeki emniyet unsurunun” yitirileceğini ve teşkilatlanabilme olanağının, zaman içinde, ortadan kalkacağını öne sürmektedir. (Türk-İş,1976: 581).

Oysa hayat göstermiştir ki örgütlenmenin önündeki en büyük güçlüklerden biri yetkili sendikanın belirlenmesi sürecinin uzaması ve yıllarca süren yetki uyuşmazlığı sürecinde yaşanan sendikasızlaştırma uygulamalarıdır. Öte yandan toplu sözleşme yetkisinin tespiti ile işçilerin sözleşmeden yararlanmaları tamamen farklı meselelerdir ve Türk-İş’in bu noktadaki savı da anlaşılabilir değildir. Türk-İş şu tezi ileri sürmektedir:

“Amaç, işyerinde, toplu sözleşme öncesinde yapılacak propagandalarla, toplu sözleşmeyi ‘mahallen yürütülür’ hale getirmek, diğer bir deyişle ‘işyeri sendikalarının doğumuna olanak hazırlamak’ tır. Bu yoldan “3-5 ay içinde binlerce işyeri sendikasının kurulmasına imkân verilecektir. İşyerlerinde bağımsız sendikalar kurulacak; bütünleşme gerek ve bilinci zaman içinde unutturulacak, huzursuzluklar yoğunlaştırılacak ve her işyeri, güçlü örgütler haline gelme yolunda işveren kuruluşlarına yem edilecektir. Bunun uzun vadede yaratacağı huzursuzluktan medet umanlar vardır.” (Türk-İş, 1976: 581)

“Huzursuzluktan medet umanlar!” Türk-İş’in asıl çekincesi bu noktadadır. Türk-İş’in tezi bir sistem olarak referandumdan çok bir talep olarak referandumu ortaya atanlarla, savunanlarla ilgilidir. Türk-İş referandum talebinde bir “kasıt” aramaktır ki işaret ettiği kasıt şudur: “Türk sendikacılığının on dört yıldır etkinleştirmeye çalıştığı ‘merkeziyetçi yaklaşımı’, ‘işkolunda bütünleşmiş sendikacılığı’ ortadan kaldırmak...” Türk-İş, referandumu ilk kez ortaya atanların sendikacılar olmadığını, bu görüşün “toplu pazarlık düzenini kapitalist sistemin bir yutturmacasından ibaret kabul eden çevrelerce” körüklendiğini ve daha sonra da “sendikacılık değil kapkaççılık yapmak isteyen bölücülerce” savunulduğunu söylemektedir.

Türk-İş üye kayıt fişleri üzerindeki sahteciliğe ilişkin olarak yapılan “genellemeyi” de doğru bulmamaktadır. Türk-İş’e göre bu “kesinlikle doğruların tahrif edilmesinden başka bir şey değildir, hatalıdır.” (Türk-İş, 1976: 580)

Nihayet Türk-İş bir noktayı daha açıklığa kavuşturma gereği duymaktadır ki bu da işverenlerle aynı safa düşmüş olmasıdır.

“... İşverenlerin ‘referandum sistemi’ nin karşısında olmaları ile Türk-İş topluluğunun referandum konusundaki tereddütleri arasında yakınlık görerek bundan sonuçlar çıkarmak da sadece gerçeklerin tahrifi anlamını taşır; zira işveren

için, birinci derece önemli olan, rekabet koşullarında ‘farklılık yaratmamak’ tır. Onlar açısından merkeziyetçilikten uzaklaşan; ücret politikasında olsun, sair hak ve çıkarlarda olsun, farklı uygulama ve girişimlere olanak veren bir sistem, bölünmüş sendikacılığın getirebileceğinden çok şey götürebilir, işte, bu nedenledir ki, bölünmüş sendikacılık yarar da sağlasa, farklı rekabet koşullarının ortaya çıkmasına olanak verecek bir sisteme karşı olmakta birleşmiş görünmektedirler. Bu görüş ile Türk-İş’in sendikacılık hareketinin geleceği açısından ortaya koyduğu tereddütler arasında hiçbir şekilde benzerlik yoktur, olamaz da.” (Türk-İş, 1976: 582)

Türk-İş’in referandumu bir yöntem olarak yönelttiği eleştiriler zorlama gerekçelere/iddialara dayanmaktadır. Toplu sözleşme yetkisinin tespitine ilişkin her hangi bir yöntemin toplu pazarlık sürecinin âdemi merkezileşmesine neden olacağı görüşü, dayanaktan yoksundur. Türk-İş, sahtecilik gerçeğine karşı da meseleyi küçümsemekten başka bir çözüm sunamamaktadır.

Nihayet Türk-İş’in, 2003 yılında toplanan 18. Genel Kurul Kararının, “D-Çalışma Yaşamı ve Sendikal Haklar” alt başlığında yer alan 119. maddesinde, yetki tespitine ilişkin bir önerme yapılmaktadır. Kararda “Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde yetkili sendikanın tespiti, en fazla temsil niteliğine sahip işçi ve işveren üst örgütleri temsilcilerinin de yer aldığı bağımsız ve demokratik bir kurum tarafından gerçekleştirilmelidir” önermesi yer almaktadır ancak, yetki uyuşmazlığından ve çözüm yollarından söz edilmemektedir (Türk-İş, 2003: 19).

Türk-İş referandumu karşı tavrını 1980 Eylül’ünün ardından da sürdürdü. Cam işçilerinin 2003 yılında Paşabahçe Eskişehir Fabrikasında yürüttükleri mücadelede haktan yana tavır koymadı. Şişecam Topluluğu’na ait cam fabrikalarının tamamında Türk-İş’e bağlı Kristal-İş’in yıllardır örgütlü olmasına ve 40 yıldan fazla bir süredir cam grup sözleşmesinin tarafı olmasına karşın, sonradan kurulan Paşabahçe Eskişehir Fabrikasında bir boşluktan yararlanarak yine Türk-İş’e bağlı Çimse-İş örgütlenmiş ve toplu sözleşme imzalamıştı. Çimse-İş’in ilk işi toplu sözleşmenin tarihini aynı sermaye grubuna ait fabrikalarda çalışan 5 bin işçinin grup toplu sözleşmesinin yürürlük tarihinden ayırmak olmuştu. Böylece cam grup sözleşmesi kapsamında yürütülebilecek bir grev sırasında Paşabahçe grubu üretimi Eskişehir fabrikasında sürdürebilecekti. Cam işçisinin 2003 Eylülünde bu düzeni değiştirme, Kristal-İş’te birleşme çabaları cam sektöründe kamuoyu önünde yaşanan büyük çatışmalara neden oldu. Paşabahçe Eskişehir işçisinin tamamı Çimse-İş’ten istifa ederek Kristal-İş’e üye oldular. Bunun üzerine 27 Eylül günü 300 cam işçisi işten çıkarıldı ve yerlerine Kasım ayı başında 400’ün üzerinde ve çevre illerden toplanarak Çimse-İş’e üye yapılmış olan yeni “işçi”

alındı. Türk-İş uyuşmazlık sürecinde Çimse-İş'in yanında yer aldı. (Şafak, 2007) İki yıldan fazla süren yetki uyuşmazlığı süreci içinde işverence uygulanan işten çıkarmaları, baskıları, tehditleri görmezden geldi. Kristal-İş'in çeşitli defalar Türk-İş'in hakemliğinde, hatta camdaki bütün fabrikaları da içine alacak şekilde yaptığı "referandum" çağrılarına kulaklarını tıkadı.

Ne var ki son yıllarda AKP iktidarı, hükümet etmenin, merkezi ve yerel yönetimlerin bütün imkânlarını seferber ederek yürüttüğü güdümlü bir sendikacılık yaratma politikasıyla bu kez Türk-İş'i karşısına alıyor. "İktidar partisinin milletvekilleri, il başkanları, kamu kuruluşlarının genel müdürleri, iktidar yanlısı amirler işçiler üzerinde terör estiriyor. Bir tür çete faaliyeti de denebilir. Yandaş sermaye gruplarından aldıkları teçhizat, araç gereç desteği de çabası. İşçileri Türk-İş ve DİSK'ten istifa ettirip yandaş sendikalara üye olmaya zorluyorlar." (Çelik, 2008)

Türk-İş'e bağlı Orman-İş üyelerinin AKP'li bürokratların baskısıyla sendikalarından istifa edip Hak-İş'e bağlı Öz Orman-İş'e üye olmaya zorlanmalarının ardından aynı baskılar AKP'li belediyelerde de uygulanmaya başlandı. Türk-İş'e ve DİSK'e bağlı Belediye-İş ve Genel-İş üyeleri Hak-İş'e bağlı Hizmet-İş'e geçmeye zorlanıyor. Nihayet gıda işkolunda, Çaykur'da işçilerin yarım asırdan fazla bir süredir örgütlü oldukları Türk-İş'e bağlı Tek Gıda-İş'ten istifa ederek Hak-İş'e bağlı üye olmaları için "hem AKP yerel yöneticileri hem de Çaykur üst düzey yöneticileri tarafından" aylarca sürdürülen "tehdit, sindirme ve yıldırma yöntemleriyle şiddetli baskılar" Türk-İş içinde tedirginlik yarattı. Tek Gıda-İş Genel Başkanı ve Türk-İş Genel Sekreteri Mustafa Türkel, 22 Temmuz 2008 günü Çaykur önünde sendika hakkı için oturma eylemi başlattı. Türkel, 16 Temmuz 2008 tarihinde Avrupa Komisyonu'na başvurarak konuyu Avrupa Birliği'ne (AB) taşıdı. Ve Türk-İş Genel Sekreteri "örgütlü buldukları tüm işyerlerinde referanduma hazır olduklarını" açıkladı.

"Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Başkanı Mustafa Türkel, örgütlü buldukları tüm işyerlerinde referanduma hazır olduklarını açıkladı. Türk-İş 3. Bölge Temsilciliği'nde düzenlenen İzmir şube başkanları toplantısında konuşan Türk-İş Genel Sekreteri ve Tek Gıda-İş Başkanı Mustafa Türkel, hükümetin, Türk-İş'in örgütlü olduğu bazı işyerlerinde işçilere sendika değiştirmeleri yönünde baskı uyguladığını, konuyu Avrupa'daki üst örgütlere aktardıklarını açıkladı. Türkel, açıklamasında, Tek Gıda-İş Sendikası'nın örgütlü olduğu Çaykur'da, sendika üyesi işçilerin Hak-İş'e geçmeleri konusunda baskılara maruz kaldığına dikkat çekerek, siyasi baskılarla işçilerin sendika değiştirmesi için çalışma yapılmasının "demokratik bir hak" olmadığını söyledi. Türkel, "Hak-İş Sendikası

da referandum için Ülker de dâhil olmak üzere tüm işyerlerindeki kapılarını açsın” dedi.” (Cumhuriyet, 2008; Birgün, 2008)

Ne var ki Türk-İş Genel Sekreterinin bu çağrısı ve bu çağrının dayandığı yaklaşım, Türk-İş’in 2009 yılı Nisan ayında “Toplu İş İlişkileri Kanunu” adını vererek ortaya koyduğu yasa önerisine yansımada. Türk-İş Taslağına göre yetkili sendikaların tespiti, özerk olarak şekillendirilmesi düşünülen “Toplu İş İlişkileri Kurulu” tarafından yapılacak. Önerilen kurul, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın bir kuruluşu olacak. Kurul yönetim kurulunca “iş ve sosyal güvenlik hukuku ile endüstri ilişkileri alanında yetkin adaylar arasından” seçilecek bir üyenin başkanlığında üçü devlet, üçü işçi konfederasyonları ve üçü de işveren konfederasyonunun belirleyeceği üyelere oluşacak. 10 kişilik kurulda devlet-işveren kanadının çoğunlukta olmasının kurul kararlarını nasıl şekillendireceği sorusu, işçi konfederasyonlarının yetki tespitlerinde karşı karşıya gelecekleri hemen her durumda -yetki uyuşmazlıklarında- kararı işverenlerin vereceği gerçeği karşısında hukuken/şeklen özerk de olsa kurulun, idarenin sendikalar üzerindeki vesayetini son vereceğini ileri sürmek mümkün değildir (Şafak, 2009). Esasen yetki tespitinde var olan üye çoğunluğu modelini yineleyen Türk-İş Taslağı, nihai olarak sorunun yargıda kayıtlar üzerinden çözümüne dayalı ve bütünüyle referanduma kapalı bir model önermektedir.

DİSK’in tezi

Referandumun yasalaşması, kuruluşundan bu yana Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) önemli hedeflerinden biri olmuştur. Referandum, her dönemde DİSK tarafından desteklenmiş, savunulmuştur.

DİSK, 1973 yılında şu saptamayı yapmaktadır: “Uygulamada toplu sözleşme yetkisinin saptanmasına ilişkin uyuşmazlıklar çoğu zaman, üyelik kayıtlarındaki yolsuzluklar nedeniyle gerçeğe uymayan haksız sonuçlar doğurmaktadır. Bir işyerinde üyelik belgelerine göre en fazla üyeyi temsil ettiği görünen bir sendikaya yetki verilmesinden sonra işçilerinin tümünün ya da büyük çoğunluğunun bu durumu protesto için direnmeye geçtikleri, iş-yerini işgale varan türlü olaylar yarattıkları görülmüştür.” (DİSK, 1973: 62) DİSK, yetki uyuşmazlıklarının çözümünde 70’lerde oylamaların “kanunun imkân vermemesine rağmen” uygulandığını, asıl olarak kanun değişikliğine dayanan bir yolun bulunmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. DİSK “işçilerin eğilimini” esas almaktadır: “Oylama sisteminin kabulü halinde işyerindeki kesin durum ve işçilerin eğilimi, tıpkı grev oylamasındaki gibi, Seçim Kanunundaki gizli oy verme ve açık sayım ilkesine uyularak, demokratik bir şekilde belirlenmiş olacaktır.” (DİSK, 1973: 64)

DİSK 5. Genel Kurul kararları arasında 8. sırada ve “Sendika Seçme Özgürlüğünün Yasal Bir Zorunluk Haline Getirilmesi (Referandum)” başlığı altında yer aldı.

“Toplu sözleşmeleri düzenleyen Yasanın, bugün, sarı sendika şebekelerinin, işçilerin imzalarını taklit etmeleri ve benzeri kanunsuz yollara başvurmaları ve böylece işçileri aldatmada zaman zaman başarıya ulaşmada etkin bir araç haline geldikleri saptandığından, toplu sözleşme yapmaya yetkili sendikanın kararlaştırılmasında, sendika seçme özgürlüğünün, ilgili işyerindeki işçilerin istedikleri sendikayı ‘gizli oy - açık sayım’ (Referandum) yoluyla belirtmeleri biçiminde, bir Yasanın kabul ettirilmesi amacıyla gerekli çalışmalarda bulunulmasına oybirliği ile karar verildi.” (DİSK, 1975: 43)

Referandum talebini 1980 Eylül’üne kadar gündemde tutan DİSK, hakkında açılan davanın beraatla sonuçlanmasının ardından sendikal faaliyetlerine hukuken yeniden başladığı 1991 yılı 20 Temmuz gününden sonra da referandumun yasalaşmasını önemli hedeflerinden biri olarak savundu.

“... Sözleşme yetkisinde ikinci ölçüt, sözleşmenin yapılacağı işyerinde çalışanların yarısından bir fazlasının üye yapılması zorunluluğudur. Uluslararası Çalışma Örgütü gerek işkolu ve gerekse işyeri barajını toplu sözleşme açısından sakıncalı bulmakta, “özgür toplu pazarlık” ilkesiyle çeliştiğini belirtmektedir. Türkiye’nin 1951 yılında imzaladığı 98 no.lu sözleşmeye de aykırılık söz konusudur. Ayrıca ILO her sözleşme öncesinde yetki belgesi alma koşulunu da 98 no.lu ILO sözleşmesine aykırı bulmaktadır. Yetkili sendikayı belirleme ve yetki belgesi verme görevi bakanlığa verildiği için, bu düzenlemenin sendikaları siyasi iktidarın baskısı altında tutacağı açıktır. Bu şekildeki bir yetki düzeni sendikal hareketi siyasal iktidarın denetimi altına sokmakta ve sendikal faaliyeti de çok büyük ölçüde toplu sözleşme faaliyetine indirgemektedir.” (DİSK, 2008: 150-151)

DİSK’in referandum modeli son olarak, “Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Kanunu Tasarı Taslağı” başlığıyla kamuoyuna açıkladığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na “DİSK önerisi” olarak iletildiği yasa önerisinde sistemli biçimde ortaya konmaktadır. DİSK Tasarı Taslağında prosedür şöyle düzenlenmiştir:

“Bir işyerinde çalışan işçilerin çoğunluğunu temsil eden ve işyeri düzeyinde bir toplu iş sözleşmesi bağlatmak isteyen işçi sendikası, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü’ne bir yazıyla başvurarak, üyeleri adına toplu sözleşme yapmak üzere kendisine yetki verilmesini ister. / Bakanlık bu başvuruyu, başvuru

tarihinden itibaren üç işgünü içinde, o işyerinin kurulu bulunduğu işkolunda kurulu bulunan diğer işçi sendikalarına, sendika üyesi olmayan işverene veya işveren sendikasına yazıyla bildirir. / Bu bildirim alanların her biri, yazının kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren üç işgünü içinde, bu yetki istemine karşı itirazları olduğunu işyerinin bağlı olduğu Bölge Müdürlüğü'ne bildirmezlerse, sendikanın yetkisi kesinleşir. Bu durumda, yetki talebinde bulunan sendikaya yetki belgesi verilir.” (DİSK web sayfası)

DİSK'in Tasarı Taslağı, gerek 275 ve gerekse 2822 sayılı yasalar gibi üye çoğunluğu sistemini esas almaktadır. Tasarı Taslağında şu hüküm yer almaktadır: “Bir veya birden fazla işyerinde çalışan işçilerin çoğunluğunu temsil eden işçi sendikası, o işyeri veya işyerlerinde çalışan üyelerini temsilen, işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkilidir.” (m. 9/1) Tasarı Taslağı, bir yetki prosedürü öngörmekte ve bu prosedürün sonunda resmi makamlarca sendikaya “yetki belgesi” verilmesini önermektedir (m. 9/2,3 ve 4).

Oysa bu “Alternatif Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Kanunu” tasarısının da ekinde olduğu (e-posta ile gönderildiği kaydediliyor) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na gönderilen 27.04.2006 gün ve 153/GB-014 sayılı yazıda “II - Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Hakkı Yönünden” başlığı altında şu kurallar önerilmektedir:

“3- Toplu iş sözleşmesi yetkileri, sözleşmelerin düzeyine göre belirlenmeli, işyeri yetkisi o işyerinde en çok işçiyi temsil eden sendikaca, işkolu yetkisi ise, işkolunda kurulu, yöntemine göre belli oranda temsil yetkisine sahip sendikalarca birlikte kullanılmalıdır. 6- İşyeri yetkisi için çağrı Bakanlığa yapılmalı, bu yetki istemine karşı bir itiraz vaki olduğunda, yetki, üyelik ilişkisine bağlı olmaksızın, Bakanlık tarafından o işyerinde uygulanacak referandum sonucunda belirlenmelidir.” (DİSK web sayfası)

DİSK'in Tasarı Taslağı sendikanın toplu pazarlık hakkını kullanabilmesi için “çoğunluğu temsil” koşulunu aramaktadır/korumaktadır. (m. 9/1) Buna karşılık DİSK, “Sendikalar ve Toplu Sözleşme Yasa Teklifi, ILO Sözleşmelerini, Avrupa Sosyal Şartını ve Sendikal Özgürlüklerin Gereklerini Karşılammamaktadır” başlığıyla kamuoyuna açıkladığı bildirisinde işletme barajının kaldırılması gereğini vurgulamıştır. DİSK 13. Genel Kurulunda oybirliğiyle karar altına aldığı “Yönlendirici Belge/Ayağa Kalkış Çağrısı” ile “Sendikal barajlara ve sendikaya üyelikte noter şartına karşı mücadeleyi sürdürmeyi ve referandumun yetki uyuşmazlıklarında tek çözüm mekanizması olarak yasal düzenleme sağlanması yolunda, referandum uygulamalarının işyerlerinde fiili olarak başlatılacağını” ilan etmiştir. DİSK 13. Genel Kurulu Çalışma Raporunda da sözleşme yetkisinde

yasanın aradığı gerek işkolu barajının ve gerekse sözleşmenin yapılacağı işyerinde çalışanların yarısından bir fazlasının üye yapılması zorunluluğunun ILO tarafından sakıncalı, özgür toplu pazarlık ilkesine aykırı bulunduğuna dikkat çekmektedir. Çalışma Raporunda şu satırlar yer almaktadır:

“Türkiye’nin 1951 yılında imzaladığı 98 no.lu sözleşmeye de aykırılık söz konusudur. Ayrıca ILO her sözleşme öncesinde yetki belgesi alma koşulunu da 98 no.lu ILO sözleşmesine aykırı bulmaktadır. Yetkili sendikayı belirleme ve yetki belgesi verme görevi bakanlığa verildiği için, bu düzenlemenin sendikaları siyasi iktidarın baskısı altında tutacağı açıktır. Bu şekildeki bir yetki düzeni sendikal hareketi siyasal iktidarın denetimi altına sokmakta ve sendikal faaliyeti de çok büyük ölçüde toplu sözleşme faaliyetine indirgemektedir.” (DİSK, 2008: 151)

Bu durumda Tasarı Taslağı üzerinde de bu tadilin üç noktada; işletme barajı, üyelik-yetki tespiti ilişkisi ve yetki belgesi noktalarında gerçekleştirilmesi ve Bakanlığa resmen bildirilerek kamuoyuna da açıklanması gerekmektedir.

Gerçekten de çifte sayısal koşulun uluslararası normlara aykırılığı, salt yüzde on barajı açısından değil, işyerlerinde yarıdan fazlasını üye yapma koşulu arayan işyeri barajı açısından da söz konusudur. ILO Uzmanlar Komisyonu 2005 yılı Raporunda, işyerinde yarıdan fazla çoğunluk ölçütünün korunmasının özgür toplu pazarlık ilkesiyle bağdaşmadığını vurgulamaktadır. Komisyon, “işyerinde işçilerin çoğunluğunu temsil eden, ancak yüzde 50’inden çoğunu temsil edemeyen sendikaların işverenle toplu pazarlık yapamadığını” belirterek, “işyeri düzeyinde hiçbir sendika işçilerin yarısından fazlasını üye kaydedememişse, hiç olmazsa kendi üyeleri adına var olan tüm sendikalara toplu pazarlık haklarının tanınması gerektiği” yönündeki yerleşik görüşünü yinelenmektedir. Komisyon 2005 yılı Raporunda, 98 sayılı Sözleşmeye uygun olarak özgür toplu pazarlık usullerinin en geniş biçimde kullanılmasını ve geliştirilmesini özendirmek amacıyla ulusal mevzuattaki sayısal ölçütlerin kaldırılması için gerekli önlemlerin alınacağı konusundaki ısrarlı umudunu dile getirmiştir.

Sonuç

Yetkili sendikanın tespitinin üyelik ilişkisine dayalı olarak ve kayıtlar üzerinden yapılması yönteminde sahteciliği önlemenin bir yolu yoktur. Bunu gerek 274–275 sayılı sendika yasalarının 18 yıllık uygulaması ve gerekse 2821–2822 sayılı sendika yasalarının 1983 yılından bu yana yaşanan pratik hiçbir tartışmaya yer vermeyecek açıklıkta ortaya koymuş, göstermiştir. 2821 ve 2822 sayılı sendika yasalarının bir çözüm olarak ortaya koyduğu sendika üyeliğinin ve istifanın tespitinde “noter şartı” da sendikaya üye olmayı paralı hale getirip şarta bağladığından sendika

özgürlüğüne aykırı olması bir yana, yetkili sendikanın tespitinde sahteciliği ve dayatmayı da önleyememiştir. Üstelik noter şartı, işverenlerin işyerlerinde sendika örgütlenmesinden haberdar olmalarını kolaylaştırmış, gidişata “zamanında” müdahalelerine imkân yaratmıştır. İşverenlerin sendika rekabetinde taraf oldukları, işçilere kendilerine yakın sendikaları işaret ettikleri, tehdit ve baskı yoluyla işyerlerine noter getirerek işçileri sendikalardan istifa ettirerek sendikalara üye kaydettirdikleri bilinmektedir. Uygulamada noterlik kurumunun zaman zaman usulsüz uygulamalara alet olduğu da görülmüştür.

Buna rağmen devletin ve Türk-İş’in aynı noktadaki ısrarı; pahalı, büyük bir zaman kaybına neden olacağı ve bugüne kadar olduğu gibi kamu vicdanını incitecek sonuçlar yaratacağı açıkça bilinen bir sistemin bir kısım karmaşık düzenlemelerle desteklenerek sürdürülmesi çabalarının tek açıklaması olabilir: Referandumun sendika hareketinde yaratabileceği değişimden çekinmek...

Gerçekten de referandum, yasalaştığı takdirde sendika özgürlüğü açısından çok ileri bir adım olacak, sendika hareketine çok önemli bir ivme katabilecek bir mekanizmadır. Bu siyasi iktidarın işçi ve sendika hareketi üzerindeki kontrolünü zayıflatabilecek, güdümlü sendikacılığın hayat damarlarını koparacak bir değişim olacaktır. Referandum mekanizması yetkili sendikanın belirlenmesinde sendika üyeliğini değil işçilerin gizli oyla güvence altına alınmış gerçek iradelerini esas aldığından işverenlerin, işçilerin sendika seçme özgürlüklerine müdahale imkânını büyük ölçüde daraltacaktır. Referandum sendikaların, işçilerin kendi aralarındaki rekabeti ortadan kaldıracaktır. Sendikaların örgütlenme ve yetki sürecini kısaltacak, işverenlerin sürece müdahale şansını zayıflatacak, böylece sendikaların örgütlenmeleri önündeki engelleri de hissedilebilir ölçüde azaltacaktır.

Referandum, büyük ölçüde sadeleştirilmiş, yalın bir toplu pazarlık prosedürünün parçası olarak düşünülmelidir. Genel olarak da sendika yasalarının demokratik, ayrıntıdan uzak ve sendika hareketinin, toplu pazarlık sürecinin, endüstri ilişkilerinin kendi geleneklerini organik gelişimi içinde gene kendisinin yaratıp geliştirmesine olanak sağlayacak bir yaklaşımla düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. DİSK’in çok haklı olarak ve çok anlaşılır bir dille ifade ettiği gibi yasaların amacı bir gelenek yaratmak olamaz. “2822 sayılı yasa değişikliği taslağının genel gerekçesinde ‘Yetersiz sanayileşme nedeniyle endüstri ilişkileri geleneklerinin yerleşmediği ülkemizde bu alanı ayrıntılı yasalarla düzenleme zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu durum yasalarda sık sık değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir’ ifadesi yer almaktadır. Bu yasaların ‘endüstri ilişkileri geleneğini’ yaratmak için çıkarılmış olduğu düşüncesinden hareket edildiğinde, artık, bir eleştiri yapmanın olanağı kalmamaktadır. Bu durumda yapılması gereken, zaman

içinde gerçekleştirilecek 'küçük' değişikliklerle, yasaların öngördüğü ana yapının bozulmadan sürmesini sağlamak olmaktadır." (DİSK, 2008: 153) İşte bu anlayışın; gelişimi yasalarla oluşturulan bir modelle, devlet tarafından uygun bulunan yönde gerçekleştirme anlayışının bütünüyle terk edilmesi zorunludur.

Bu çerçevede toplu pazarlık usulüne göre kurulmuş her sendika için doğal bir hak sayılmalıdır. Toplu pazarlık süreci açık/şeffaf, son derece sade ve işçi sendikasının beyanını esas alan bir hukuki mekanizmaya bağlanmalıdır.

Yetkili sendikanın tespitinde üye çoğunluğu sistemi kaldırılmalıdır. Bu gerçekleştirildiğinde üyeliğin tespiti üzerinden oynanan işveren-sarı sendika oyunlarının önüne geçilebilecek, siyasi iktidarın sürece kendi tercihleri yönündeki müdahaleleri ortadan kaldırılabilecektir. Bu çerçevede noter şartı kaldırılmalıdır. Hatta yazılı üyelik dahi bir "ispat şartı" olmalıdır. İşçinin sendika üyeliği ve istifası esasta hiçbir koşula bağlı olmamalıdır. Üyelik asıl olarak sendikanın toplu pazarlık hakkı açısından değil, işçinin sendikayla ilişkisi; işçinin sendikaya karşı görevleri ve hakları açısından önemli sayılmalıdır. Üyelik, işçi için ancak ve sadece bir güvence sayılmalıdır.

Toplu pazarlığın başlaması, sendikanın işveren sendikası ya da sendika üyesi olmayan işverene, işkolunda kurulu işçi sendikalarına ve idareye –Bakanlık, Bölge Müdürlüklerine- yaptığı bildirimle bağlanmalı ve itiraz durumunda uyuşmazlık referandumla çözümlenmelidir. İşverenin işçi sendikası tarafından yapılan bu çağrıya uymaması yasal grev nedeni sayılmalıdır. Toplu pazarlık sürecinin başlayabilmesi için öngörülen "yetki belgesi" kaldırılmalıdır. Kaldı ki çoğunluğa sahip/yetkili sendikanın tespitinin kayıtlara göre yapılıyor olması ve bunun daha baştan siyasi ve idari mercilere bırakılmış olması uluslararası normlara da aykırıdır. İşçi sendikaları toplu pazarlık haklarını idari mercilere tescil ettirmedikçe kullanamamaktadırlar ve ILO, işçi sendikalarının toplu iş sözleşmesi yapabilmek için her defasında Bakanlıktan yetki belgesi alma zorunluluğunu 98 sayılı Sözleşmeye aykırı bulmaktadır.

Referandum, toplu pazarlık sürecine katılacak işçi sendikasının belirlenmesinde son derece etkili ve kesin bir çözüm mekanizmasıdır. Ancak referandumun toplu pazarlık sürecine dâhil edilmesinin, sendika hareketinin geleceği bakımından, yetkili sendikanın en demokratik, en çabuk ve en adil biçimde tespitinin çok ötesinde sonuçları olacaktır. Referandum, işçi sınıfı için vazgeçilmez bir hedeftir.

Ekler:

EK 1 - 1975 Ekim'ine kadar uygulanan referandumlar:

İŞYERİ	KATILAN	SENDİKALAR	KAZANAN SENDİKA
Beko Teknik	Maden-İş (DİSK)	Cevher-İş (TÜRK-İŞ)	Maden-İş (DİSK)
Kartal Kaplama	Asis (DİSK)	Ağaç-İş (TÜRK-İŞ)	Asis (DİSK)
Carlton Oteli	Turizm-İş (DİSK)	Oleyis (TÜRK-İŞ)	Turizm-İş (DİSK)
Unilever	Gıda-İş (DİSK)	Tek Gıda-İş (TÜRK-İŞ)	Gıda-İş (DİSK)
Prosiz Metal	Maden-İş (DİSK)	Türk Metal-İş (TÜRK-İŞ)	Maden-İş (DİSK)
E.C.A.	Maden-İş (DİSK)	Otomobil-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Tüdaş Konserve	Gıda-İş (DİSK)	Tek Gıda-İş (TÜRK-İŞ)	Gıda-İş (DİSK)
D.İ.E. Matbaası	Basın-İş (DİSK)	Basın-İş (TÜRK-İŞ)	Basın-İş (DİSK)
Erenköy Verem Dis.	D. Sağlık-İş (DİSK)	Sağlık-İş (TÜRK-İŞ)	D. Sağlık-İş (DİSK)
Sedef Düğme	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)	İdeal Lastik-İş (TÜRK-İŞ)	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)
M.K.E.	Türk Metal-İş (TÜRK-İŞ)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)	Türk Metal-İş (TÜRK-İŞ)
Et Balık Kurumu	Tek Gıda-İş (TÜRK-İŞ)	Besin-İş (Bağ.)	Besin-İş (Bağ.)
İmar İskân Bak.	Tez Büro-İş (TÜRK-İŞ)	Tek Bank-İş (Bağ.)	Tez Büro-İş (TÜRK-İŞ)
Adana İnşaat	Tk. Yapı-İş (Bağ.)	Yapı-İş (Bağ.)	(Bağımsız)
Teknik Kimya	Kimya-İş (DİSK)	Türk Pek-İş (MİSK)	Kimya-İş (DİSK)
Elka	Asis (DİSK)	Ağaç-İş (TÜRK-İŞ)	Asis (DİSK)
Akçimento	Keramik-İş (DİSK)	Çimse-İş (TÜRK-İŞ)	Keramik-İş (DİSK)
Dinarsu	Tekstil (DİSK)	Teksif (TÜRK-İŞ)	Tekstil (DİSK)
Ülker	Gıda-İş (DİSK)	Tek Gıda-İş (TÜRK-İŞ)	Gıda-İş (DİSK)
Samsun Bakır	Maden-İş (DİSK)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)
Erdemir	Maden-İş (DİSK)	Türk Metal-İş (TÜRK-İŞ)	Maden-İş (DİSK)
Tofaş	Maden-İş (DİSK)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Renault	Maden-İş (DİSK)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Mako	Maden-İş (DİSK)	Çağdaş Metal-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Meriç Tekstil	Tekstil (DİSK)	Teksif (TÜRK-İŞ)	Tekstil (DİSK)
Sağlar Alüminyum	Maden-İş (DİSK)	Otomobil-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
T. Demir Döküm	Maden-İş (DİSK)	Otomobil-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Mutlu Makine	Maden-İş (DİSK)	Cevher-İş (TÜRK-İŞ)	Maden-İş (DİSK)
Aysal	Maden-İş (DİSK)	Otomobil-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Boğaziçi Üni.	Tez Büro-İş (TÜRK-İŞ)	Bağ. Tez Büro-İş (Bağ.)	Tez Büro-İş (TÜRK-İŞ)
Plastik Sanayii	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)	Bağ. Tez Büro-İş (Bağ.)	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)
T.D.D. Radyatör	Maden-İş (DİSK)	Otomobil-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Tekimal Asansör	Maden-İş (DİSK)	İdeal Lastik-İş (TÜRK-İŞ)	(Hiç biri kazanamadı)
Altıntel Melamin	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)	İdeal Lastik-İş (TÜRK-İŞ)	Kauçuk-İş (TÜRK-İŞ)
Termo Buhar	Maden-İş (DİSK)	Tek Met-İş (Bağ.)	Maden-İş (DİSK)
Büyükdere Bahçe	Tarım-İş (TÜRK-İŞ)	Milli Tarım-İş (MİSK)	Milli Tarım-İş (MİSK)

Kaynak: Ayrıntılı Haber, 15 Ekim 1975

EK 2 - Yargı tarafından 1970'lerde geliştirilen bir referandum modeli:

İstanbul 8. İş Mahkemesi, belgelerin sıhhatliliğine inanılmadığı durumlarda, yetkili sendikanın oylama yoluyla belirlenmesi yönündeki kararında yasalarda bir açıklık olmadığını belirterek oylamanın nasıl yapılacağı konusunda ayrıntılı bir "model" ortaya koymuştur. İstanbul 8. İş Mahkemesi'nin 20.1.1975 gün ve E. 1975/9, K.1975/2 sayılı kararı çerçevesinde referandum uygulaması:

Karara göre, çoğunluk incelemesi yapma görevi Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne ait olduğundan, oylama da aynı idari merci denetimi altında yapılması gerekir. Uygulamada Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün görevlendirilmesi hallerinde konu, İş Teftiş Grup Başkanlığı'na intikal ettirilmiş ve işlem iş müfettişleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Karara göre;

- a. Oylamanın gizli oy, açık sayım ilkesine uygun yapılması;
- b. Oy verme gün ve saatinin makul bir süre önce taraf sendikalara, işverene ve işçilere duyurulması;
- c. Oy verme işinin, işyerinde bütün işçilerin kolaylıkla katılabileceği bir zamanda gündüz yapılması;
- d. Oylamaya katılanların çağrı tarihinde işyerinde çalışan işçiler olması;
- e. Oy kullananların kimliklerinin saptanmasında, işveren yetkililerinden ve taraf sendika gözlemcilerinden de yararlanılması;
- f. Oy kullananların listesine imzalarının alınması, gerekli araç ve gereçlerin taraf sendikaların yardımıyla sağlanması;
- g. Seçimi yöneten yetkililerce oylamanın bu çerçevede gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilip oylama sonucuna göre bölge çalışma müdürlüğünün toplu iş sözleşmesini yapacak sendikayı saptayıp buna göre karar vermesi uygundur.

EK 3 - DİSK'in referandum modeli:

DİSK'in "Toplu İş Sözleşmesi Kanun Önerisi (DİSK Önerisi)", başlığıyla Bakanlığa ilettiği ve kamuoyuna açıkladığı Taslağın "Toplu İş Sözleşmesi Ve Grev Kanunu Tasarı Taslağı, m. 10/A" maddesi çerçevesinde hazırladığı referandum modeli:

Bu Kanunun 9. Maddesinin (A) bendinde belirtilen itiraz süresi içinde, herhangi bir itiraz vaki olduğunda, Bakanlık, üç işgününün bitimini takip eden 15 gün içinde, işyerinde bir referandum yapar. Bakanlık işyerinde yapacağı referandumun tarih ve saatini tespit ederek yetki başvurusunda bulunan sendika, işveren ve itiraz edenlere bir yazıyla bildirir.

Referandumla ilgili hazırlıklar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ilgili Bölge Müdürlükleri tarafından yürütülür.

Referandum için gerekli olan her türlü araç ve gereçler Bölge Müdürlüğü tarafından temin edilir.

Referandum esnasındaki resmi görevlilere ödenecek ücretler ve yapılacak masraflar itiraz eden taraflarca karşılanır. İtiraz eden taraf, itiraz başvurusu ile birlikte yukarıda belirlenen giderleri yatırmaması halinde, itiraz başvurusu geçersiz sayılır.

Yapılacak Referanduma işçi sayısının yetki başvurusu tarihinde işyerinde çalışan işçiler katılırlar. Yapılacak oylamaya işveren vekilleri katılamaz. İşveren, referandum tarihinde, işçilerin referanduma katılmasını, oy kullanmasını engelleyici uygulamalarda bulunamaz.

Referandum sonucunda, işyerinde çalışan işçilerin yarısından oyunu alan sendika yetkili sendika olarak belirlenir. Referanduma ikiden fazla sendikanın katılması ve ilk oylamada hiçbir sendikanın yarısından fazla oy sağlayamaması halinde, aynı gün içinde, en çok oy alan iki sendikanın katılacağı ikinci tur oylamaya geçilir.

İlan edilen sonuçlara göre, yetkili olma koşulunu sağlayan sendikaya Bölge Müdürlüğü tarafından yetki belgesi verilir.

Referandumda uyulacak usul ve esaslar, gizli oy açık sayım esası gözetilerek Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından, konfederasyonların görüşü alınarak çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Referandum sonuçlarına, oylamanın yapıldığı tarihten itibaren 3 işgünü içinde, işyerinin bulunduğu yer itibarıyla yetkili iş mahkemesinde itiraz olunabilir. Mahkeme, itirazı, 6 işgünü içinde, evrak üzerinden kesin olarak karara bağlar.

EK 4 - 1963-1980 döneminde uygulanan ilginç bir sahtecilik yöntemi: Naylon bildirim

DİSK 1973 yılında "Toplu Sözleşmeye Yetkili Sendikanın Tespitinde En Geçerli Gerçekçi Yol Referandum" başlıklı yayınında üye fişleri üzerinde yapılan sahtecilikler dışında sarı sendikalar tarafından uygulanan bir başka sahtecilik örneğini açıklamaktadır (DİSK, 1973: 27-29).

"O işyerinde daha önce toplu sözleşme yapan çoğunluk sendikası mevcut toplu sözleşme biteceği sırada yeni Sözleşme çağrısı yapınca Naylon bildirim'in yanlış sonuçlan bir bir öğrenilmektedir. Bunları sıralayalım:

1— Çoğunluk sendikası içinde başka bir işyeri için bildirim yapılan ve postaya iadeli taahhütlü mektup şeklinde verilen zarf için "alındı kâğıdı" na imza atmış olduğu için Bölge Çalışma Müdürlükleri ve İş Mahkemeleri hemen şu hükme varmaktadır:

"Dosyada alındı kâğıdı bulunduğu göre bildiri yapılmıştır. Bu konudaki itirazın reddine..."

2— Bildiri zarfından asıl işyeri için değil, başka bir işyeri kâğıdı çıkmış ve sendika hileye başvurmuştur, yolundaki itirazlara ilgili makamların cevabı bu kez de şu olmaktadır:

"Bildirim hileli, sahte olduğu iddia edildiğine göre bu husus yetkiye itiraz safhası içinde incelenemez. Aynı bir sahtelik davası açmak gerekir. Bu da iddiayı yapan sendikanın bileceği iştir."

3— Toplu sözleşme çağrısı için mahallî bir gazeteyle ilân verme zorunluluğu da bazı kereler sarı sendikacılarca şöyle uygulanmaktadır:

Toplu sözleşme çağrısı, o mahalde çıkan en düşük tirajlı bir gündelik gazeteyle verilmektedir. Gazete o sayısından üç bin adet basmıştır. Tanesi 50 kuruş olan gazetenin yasa gereği vermeye mecbur olduğu yerlere gönderdiği gazete dışında kalan 2950 gazete o sarı sendika tarafından 1500 lira verilerek topluca satın alınmaktadır. Bu nedenle o nüshayı göremeyen ilgili sendikalar da her hangi bir işlem yapamamaktadır.

4— Posta ile gelen iadeli taahhütlü mektup zarfı içinden çıkan yazı ile zarfın

üzerindeki numaralar posta müvezzinin gözü önünde açılarak tutanakla, tespit edilmek suretiyle yapılan sahte bildirimlere ait tutanaklar da ne Bölge Çalışma Müdürlüğüne, ne de İş Mahkemelerince göz önünde tutulmaktadır.

Bu konular İstanbul 5. İş Mahkemesi'nin Değişik iş 971/2, Karar 971/1 sayı ve 20.5.1971 tarihli kararında açıkça görülmektedir.”

KAYNAKLAR

Ayrıntılı Haber, 15 Ekim 1975

Bayar, İsmail (1998), Referandum, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, C. 2, s. 549.

Birgün (2008), “Türk-İş’ten Hak-İş’e Referandum Çağrısı”, 23 Ağustos 2008.

Cumhuriyet (2008), 21 Ağustos 2008 <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=1260>

Çelik, Aziz (2008), Birgün, “Yeşil Rize’de Sarı Sendikacılık”, 24 Temmuz 2008.

Danıştay 8. Dairesi (1978), 14.12.1978 gün ve E: 1978-605, K: 1978, 7003 sayılı kararı.

DİSK (1970), Çalışma Raporu 3. Genel Kurul 1968-1970, Disk Yayınları: 5, 13-14-15 Şubat, İstanbul

DİSK (1973), Toplu Sözleşmeye Yetkili Sendikanın Tespitinde En Geçerli gerçekçi Yol Referandum, DİSK Yayınları No: 10, Temmuz, İstanbul.

DİSK (1975), V. Genel Kurul Belgeleri, DİSK Yayınları No: 17, İstanbul, s. 43.

DİSK (1977), 6’ncı Genel Kurulu 22-26 Aralık 1977 Çalışma Raporu, İstanbul.

Disk (1978), “İrade Beyanını Engelleyen Kararın Yasal Dayanağı Yoktur!”, Eylül 78, Sayı 45, sayfa 24-28, İstanbul.

DİSK (1980), 7. Genel Kurulu Çalışma Raporu, 25-30 Haziran, İstanbul.

DİSK (1977), Disk Eğitim Notları Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı, Disk Yayınevi, Genel Sıra No.: 1, Eğitim Dizisi: 1, Temmuz, İstanbul.

DİSK (Şubat/2008), 13. Genel Kurul Çalışma Raporu, 15-16-17 Haziran, DİSK Yayınları No: 55, İstanbul.

DİSK, <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=85>

DİSK (Web), <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=207>

DİSK (Web), <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=543>

DİSK, <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Content&ContentId=475>

Kutal, Metin (1979), 1979 Yılı Sona Ererken Sosyal Hukuk Alanındaki Gelişmeler I; İktisat ve Maliye Dergisi, C. 26, Aralık.

Türk-İş (1976), 10. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu Ankara 12 Nisan 1976, Türk-İş Yayınları No: 95, Ankara.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1996), "Derby Lastik Fabrikası İşgali, 4.7.1968", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı; Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, C. 1, s. 285-286.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1969), "Ereğli Demir Çelik'te İşçi Hareketi ve Sendikacılık", C.1, s. 401.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1996), "Ereğli Demir Çelik Grevi 12.8.1969", C. 1, s. 394.

Türk-İş (1979), 11 Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, Türk-İş Yayınları No: 122, Ankara 15 Nisan.

Türk-İş (2003), 19. Genel Kurul Çalışma Raporu Belgeler 1999-2003, 3-7 Aralık, Ankara.

Şafak, Can (2007), "Haydi unutmayalım bu dayanışmayı", sendika.org. <http://www.sendika.org/> 20 Mayıs.

Şafak, Can (2009), "Türk-İş'in referandumdan ödü kopuyor ", sendika.org., <http://www.sendika.org/> 07 Nisan

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 24.12.1975 tarih ve E. 1975/9-754, K. 1975/1691 sayılı kararı.